TADBIRKORLIK SUBYEKTLARIDA MEHNAT MUHOFAZASINI TAKOMILLASHTIRISH ORQALI INSON KAPITALI SALOHIYATIDAN SAMARALI FOYDALANISH

Jo'rayeva Shaxlo Uchqun qizi, PhD
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti mustaqil izlanuvchisi
jorayevashaxlo28@gmail.com

Mazkur tezisda tadbirkorlik subyektlarida mehnat muhofazasini takomillashtirishning inson kapitali salohiyatidan samarali foydalanishdagi ahamiyati yoritilgan. Xavfsiz mehnat sharoitlarini yaratish, xodimlarning salomatligini muhofaza qilish, kasbiy qobiliyatini saqlash va mehnat unumdorligini oshirishning tashkiliy-iqtisodiy jihatlari tahlil qilingan. Shuningdek, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarida mehnat xavfsizligini boshqarish tizimini rivojlantirish hamda inson kapitalidan foydalanish samaradorligini oshirish bo'yicha takliflar ishlab chiqilgan.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida tadbirkorlik faoliyatining barqaror rivojlanishi nafaqat moliyaviy va moddiy resurslarga, balki inson kapitalining sifati va undan samarali foydalanish darajasiga ham bog'liq. Xodimlarning bilim va malakasi, kasbiy tajribasi, mehnat qobiliyati hamda salomatligi korxonaning ishlab chiqarish imkoniyatlarini belgilovchi muhim omillar hisoblanadi. Shu sababli tadbirkorlik subyektlarida inson kapitalini rivojlantirish bilan bir qatorda, uni mehnat jarayonida himoya qilish va saqlashga ham alohida e'tibor qaratish zarur.

Inson kapitalining iqtisodiy qiymati xodimlarning mavjud bilim va ko'nikmalari bilangina emas, balki ulardan amalda foydalanish imkoniyatlari bilan ham belgilanadi. Agar ish joylarida xavfsizlik talablari buzilsa, mehnat sharoitlari salomatlikka salbiy ta'sir ko'rsatsa yoki ishlab chiqarish xavflari o'z vaqtida bartaraf etilmasa, xodimlarning mehnat qobiliyati pasayishi va korxona faoliyatida turli yo'qotishlar yuzaga kelishi mumkin. Demak, mehnat muhofazasi inson kapitalini asrash va uning salohiyatini ro'yobga chiqarishning muhim shartidir.

Tadbirkorlik subyektlarida mehnat muhofazasini tashkil etish masalasi muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki ayrim korxonalarda moliyaviy resurslarning cheklanganligi, xavfsizlik texnologiyalarining yetarli darajada joriy etilmaganligi va xodimlarning mehnat xavfsizligi bo'yicha bilimlarini muntazam oshirishga yetarli e'tibor berilmasligi mavjud imkoniyatlardan to'liq foydalanishga to'sqinlik qilishi mumkin.

Mazkur tezisning maqsadi tadbirkorlik subyektlarida mehnat muhofazasini takomillashtirishning inson kapitali salohiyatidan samarali foydalanish bilan bog'liqligini asoslash hamda ushbu yo'nalishda amaliy takliflarni ishlab chiqishdan iborat.

Inson kapitali iqtisodiy rivojlanish jarayonida muhim resurs bo'lib, uning tarkibiga xodimlarning bilimlari, kasbiy malakasi, tajribasi, jismoniy va aqliy qobiliyati kiradi. Tadbirkorlik subyektlarida mazkur salohiyatdan samarali foydalanish uchun xodimlarni kasbiy jihatdan rivojlantirish bilan birga, ularning xavfsiz va qulay mehnat sharoitlarida faoliyat yuritishini ta'minlash lozim.

Mehnat muhofazasi xodimlarning hayoti va sog'lig'ini mehnat faoliyati davomida saqlashga qaratilgan huquqiy, tashkiliy, texnik, sanitariya-gigiyenik va profilaktik chora-tadbirlar tizimini anglatadi. Uning samarali tashkil etilishi ishlab chiqarishdagi baxtsiz hodisalar va kasb kasalliklarining oldini olish, mehnat qobiliyatini saqlash hamda ish jarayonining uzluksizligini ta'minlashga xizmat qiladi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Mehnat muhofazasi va inson kapitali o'rtasidagi bog'liqlik bir necha jihatda namoyon bo'ladi. Birinchidan, xavfsiz mehnat sharoitlari xodimlarning salomatligini saqlashga yordam beradi. Ikkinchidan, sog'lom va xavfsiz muhitda faoliyat yuritish xodimlarning o'z kasbiy bilim va ko'nikmalaridan to'liq foydalanish imkoniyatini kengaytiradi. Uchinchidan, mehnat jarayonidagi xavflarning kamayishi ish vaqtining yo'qotilishini qisqartirish va ishlab chiqarish samaradorligini oshirish uchun sharoit yaratadi.

Shu bilan birga, mehnat muhofazasini faqat texnik xavfsizlik qoidalariga rioya qilish bilan cheklab bo'lmaydi. Ushbu tizim xodimlarni o'qitish, ish joyidagi xavflarni baholash, mehnat sharoitlarini muntazam nazorat qilish, shaxsiy himoya vositalari bilan ta'minlash va xavfsizlik madaniyatini shakllantirishni ham qamrab olishi kerak. Bunday kompleks yondashuv inson kapitalini saqlash bilan birga, tadbirkorlik subyektlarining tashkiliy salohiyatini ham mustahkamlaydi.

Tadbirkorlik subyektlarida mehnat muhofazasini takomillashtirishning birinchi muhim yo'nalishi xavflarni oldindan aniqlash va ularni boshqarish tizimini rivojlantirishdan iborat. Bunda ishlab chiqarish uskunalarining texnik holati, ish joylarining sanitariya-gigiyena sharoitlari, xodimlarning mehnat yuklamasi va kasbiy xavf omillari muntazam baholanishi lozim. Aniqlangan xavflar bo'yicha profilaktik choralarni belgilash ishlab chiqarishdagi jarohatlanishlarning oldini olishga xizmat qiladi.

Ikkinchi yo'nalish xodimlarning mehnat xavfsizligi bo'yicha bilim va ko'nikmalarini oshirishdir. Mehnat muhofazasi bo'yicha muntazam o'qitish, amaliy mashg'ulotlar va tushuntirish ishlarini tashkil etish xodimlarning xavfli vaziyatlarni to'g'ri baholash hamda tegishli ehtiyot choralarini ko'rish qobiliyatini rivojlantiradi. Bu jarayon kasbiy tayyorgarlikni mustahkamlash va inson kapitalining amaliy qiymatini oshirishga yordam beradi.

Uchinchi yo'nalish mehnat muhofazasiga zamonaviy texnologiyalarni joriy etish bilan bog'liq. Xavfli ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatlashtirish, uskunalarning texnik holatini monitoring qilish va mehnat xavfsizligi bo'yicha ma'lumotlarni elektron shaklda yuritish xavflarni tezkor aniqlash imkonini beradi. Bunda raqamli yechimlardan foydalanish korxonaning moliyaviy imkoniyatlari va faoliyat turiga mos ravishda tashkil etilishi zarur.

Tahlillar natijasidan kelib chiqib xulosa o'rnida shuni ta'kidlash mumkinki, tadbirkorlik subyektlarida mehnat muhofazasini takomillashtirish inson kapitalini saqlash, xodimlarning kasbiy salohiyatidan to'liq foydalanish va korxona faoliyatining barqarorligini mustahkamlash uchun muhim ahamiyatga ega. Xodimlarning salomatligi va mehnat qobiliyatini muhofaza qilish tadbirkorlik faoliyatining ijtimoiy mas'uliyatini oshirish bilan bir qatorda, mehnat unumdorligini yaxshilash uchun ham sharoit yaratadi.

Tadqiqot natijalaridan kelib chiqib, quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

1.Tadbirkorlik subyektlarida ish joylaridagi xavflarni muntazam baholash va profilaktik chora-tadbirlarni ishlab chiqish tizimini takomillashtirish.

2.Xodimlarning mehnat muhofazasiga oid qarorlarni ishlab chiqish va muhokama qilishdagi ishtirokini kengaytirish, ish joylarida aniqlangan xavf-xatarlar va mehnat sharoitlariga doir muammolar haqida rahbariyatga erkin murojaat qilish mexanizmini joriy etish.

3.Xodimlarning jismoniy va kasbiy imkoniyatlarini hisobga olgan holda ish joylarini ergonomik tashkil etish, mehnat yuklamasini oqilona taqsimlash va ish hamda dam olish rejimining maqbul nisbatini ta'minlash orqali inson kapitalining mehnat qobiliyatini saqlash.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

4.Mehnat muhofazasi sohasida ish beruvchilar, kasaba uyushmalari va tegishli mutaxassislar o'rtasidagi hamkorlikni rivojlantirish, xavfsiz mehnat muhitini shakllantirish bo'yicha o'zaro mas'uliyat va hamkorlik mexanizmlarini kuchaytirish.

Xulosa qilib aytganda, mehnat muhofazasini inson kapitalini boshqarish tizimi bilan uyg'unlashtirish tadbirkorlik subyektlarida xodimlarning salomatligi va kasbiy salohiyatini saqlash, mehnat resurslaridan oqilona foydalanish hamda barqaror iqtisodiy rivojlanish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1.O'zbekiston Respublikasining Mehnat kodeksi. 2022-yil 28-oktabr, O'RQ-798-son.
2.O'zbekiston Respublikasining "Mehnatni muhofaza qilish to'g'risida"gi Qonuni. 2016-yil 22-sentabr, O'RQ-410-son.
3.Becker, G. S. Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education. 3rd ed. Chicago: University of Chicago Press, 1993.
4.International Labour Organization. Safety and Health at the Heart of the Future of Work: Building on 100 Years of Experience. Geneva: ILO, 2019. https://www.ilo.org/
5.International Labour Organization. Occupational Safety and Health. https://www.ilo.org/topics-and-sectors/safety-and-health-work

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.